ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 107, Ağustos 2020, s. 322-339

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.44394>

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date

21.06.2020

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date

29.08.2020

Öğr. Gör. Dr. Gülfidan AYTAŞ

Sakarya Üniversitesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü
gulfidan@sakarya.edu.tr

EŞ ZAMANLI ÇEVİRİDE BİLİŞSEL YÖNELİMLER

Öz

Sözlü çeviri, tüm bilişsel süreçleri göz önünde bulundurulduğunda son derece karmaşık bir etkinlik olarak göze çarpmaktadır. Bu, özellikle bilişsel süreçlerin aynı anda gerçekleştiği eş zamanlı çeviri için geçerlidir. Bu nedenle eş zamanlı çeviri burada bilişsel yönleri ile ele alınmıştır. Tercümanların sözlü çeviri esnasında genellikle bu zorlu görevi yerine getirmek için her türlü çabayı göstermeleri gerekir ve bu nedenle çoğu zaman büyük bir bilişsel zorlanmaya maruz kalırlar. Bu gibi durumlarda tercümanların performanslarının bozulması muhtemeldir. Tüm bu konular bu çalışmada ele alınacaktır. Ayrıca burada eş zamanlı çeviri alanında yapılmış çalışmalardan bahsedilmiş ve bu konuda deneysel bir uygulama yapılmıştır. Teori ve uygulama olarak iki kısma ayrılan bu çalışma ile kuramsal çerçeve hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Uygulama bölümünde ise profesyonel ve öğrenci tercümanlar arasında yapılmış deneysel bir çalışmaya yer verilmiştir. Çalışmanın uygulama aşamasından bahsedilerek sonuçları sergilenmiştir. Çalışmada öne sürülen varsayım bu şekilde kanıtlanmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Eş zamanlı çeviri, bilişsellik, bellek

COGNITIVE TENDENCIES IN SIMULTANEOUS TRANSLATION

Abstract

Interpretation is considered a highly complex activity given all cognitive processes. This applies to simultaneous translation, especially when cognitive processes occur at the same time. Therefore, simultaneous translation is discussed here with cognitive aspects. Interpreters often need to make every effort to perform this difficult task during interpretation, and therefore often suffer from a great cognitive strain. In such cases, the performance of interpreters is likely to deteriorate. All these issues will be discussed in this study. In addition, studies in the field of simultaneous oral translation were mentioned and an experimental application was made in this regard. In this study, which is divided into two parts as theory and application, brief information about the theoretical framework is given. In the application section, an experimental study between professional and student interpreters was included. The results were exhibited by mentioning the implementation phase of the study. The assumption suggested in the study was proved in this way.

Keywords: simultaneous translation, cognition, memory

GİRİŞ

1920'li yıllarda konferanslarda eş zamanlı çeviri kullanılmaya başlanmıştır ancak kusurlu teknolojik ekipmanların neden olduğu birtakım sorunlar nedeniyle yaygın olarak kullanılmaya başlanması zaman almıştır. Yaşanan sorunlar yıllar içerisinde sözlü çeviriye duyulan merak ve ilginin artmasına sebep olmuştur. Özellikle eş zamanlı çeviri gibi bilişsel yükün tercümada olduğu süreçleri kapsayan bu çeviri türü birçok bilim insanının da bellek temelli incelemeler yapmasına yol açmıştır.

Bu konunun bu çalışmada seçilmesinin nedeni, yıllar içinde sözlü çeviride bilişsel süreçler üzerinde yapılan pek çok çalışma olmasına rağmen (Gerver, Gile, Goldman-Eisler, Moser-Mercer tarafından sadece bazılarını seçmek için yapılmış), bu süreçlerin tam olarak nasıl oluştuğu, nasıl etkileşime girdiği, vb. henüz tam olarak açık olmamasıdır. Bu nedenle çalışmanın amacı, eş zamanlı çeviri sırasında gerçekleşen bu karmaşık bilişsel süreçler bulmacasına en az bir parça bilgi eklemektir.

Çalışma iki bölüme ayrılmıştır, yani teori ve pratik kısım. Öncelikle bir deney tasarlanmış ve buna göre teorik arka plan derlenmiştir. Teorik kısım, eş zamanlı çevirinin çeşitli tanımlarını kapsamakta ve incelendiği yıllarda gelişen sözlü çeviri olgusuna çeşitli yaklaşımlar sunmaktadır.

İkinci bölümde eş zamanlı çeviri ve gölgeleme karşılaştırması ele alınmıştır. Gölgeleme eş zamanlı çeviri eğitim tekniklerinden biridir ve bu iki etkinlik genellikle karşılaştırılmıştır. Bu çalışmada hedeflenen gölgeleme ve eş zamanlı çeviri arasındaki temel farkların vurgulanması ve ortak özelliklerin tartışılmasıdır.

Kuramsal arka plan sunulduktan sonraki bölümlerde eş zamanlı çevirinin bilişsel yönleri tartışılacaktır. Bugüne kadar yapılan sözlü çeviride ortaya çıkan bilişsel süreçler üzerine yapılan araştırmalar ve bunların en önemli bulguları da sunulmuştur. Tartışılacak bireysel bilişsel unsurlar arasında anlama, konuşma üretimi ve bellek vardır.

Çalışmanın kuramsal bölümünün son bölümünde eş zamanlı çeviri modelleri yer almaktadır. Ele alınan modeller, çalışmanın konusuyla ilgili olarak seçilmiş ve aynı zamanda şimdiye kadar ortaya atılmış en iyi bilinen ve en önemli modeller olarak kabul edilmektedir. Çalışmada kullanılan araştırılmış literatürün çoğu bugüne kadar yapılmış çeşitli ampirik çalışmalardır. Tercümanların kara kutusunda meydana gelen bilişsel süreçler hakkında bir fikir edinmek için birçok yol olmadığından, bu çalışmalar bu olgu hakkında değerli bir bilgi kaynağı olarak görülebilir. Çalışma ile ilgili diğer büyük bulgular, sözlü çeviri konusunda kapsamlı bir monografi yazan Franz Pöchhacker ve mesleki hayatını sözlü çeviriye adanmış ve diğer şeylerin yanı sıra, çalışma için çok yararlı bir kuramsal araç olan çaba modelleri ile anlayışına önemli ölçüde katkıda bulunan Daniel Gile'nin çalışmalarıdır.

Uygulama kısmı daha sonra bu çalışma için özel olarak tasarlanmış olan bir deney ile gösterilmiştir. Deneyin amacı, özellikle sözlü çeviri öğrencilerinin ve profesyonel tercümanlardan birinin bilişsel işleme kapasitesini karşılaştırmak için sözlü çeviri sırasında bilişsel yükü incelemektir. Bu çalışmada onların işleme kapasitesinin doygunluk noktası öğrenilmek istenmiştir. Denemenin katılımcılarından, zamanlanmış PowerPoint sunusunda dikkat dağıtıcı öğeler sunulurken bir kaydı gölgelemeleri istenir. Dikkat dağıtıcı öğeler altı kategoriye ayrılmış ve zorluk düzeyine göre sıralanmış çeşitli ifadeler olacaktır. Katılımcıların görevi doğru çevirilerini yazmak olacaktır. Daha sonra kayıtları yazıya işlenecek ve analiz edilecektir.

Çalışmanın varsayımı, profesyonel tercümanların verilen görevde daha iyi yapacakları, hem ifadeleri belleklerinden alıp daha kolay tercüme edebilecekleri hem de performanslarının öğrencilerininki gibi ek çabalardan etkilenmeyecekleri (yani büyük olasılıkla bozulmuş) olacaktır. Profesyonellerin bu meslekte uzun süredir devam eden deneyimlerinden dolayı daha iyi performans göstermeleri gerekir.

EŞ ZAMANLI ÇEVİRİDE BİLİŞSEL BAKIŞ AÇISI

Günümüzde yapılan eş zamanlı çeviri araştırmalarında en baskın paradigmanın bilişsel ve ruhdilbilimsel paradigma olduğu görülmektedir. Eş zamanlı çeviri konusu üzerinde yapılan araştırmaların esas ilgi noktasını dikkat paylaşımı, kısa ve uzun süreli bellek, bilgi işlem modelleri ve bilişsel dil işlem modellemeleri oluşturmaktadır. Tireste Okulunun öncülüğü ile bilişsel ve ruh-dilbilimsel araştırmaların yanı sıra, nöro-dilbilimsel ve nöro-fizyolojik araştırmalar da oldukça gelişmiştir (Diriker, 2004:259). Eş zamanlı çeviride bulunan karmaşık-bilişsel, nörolojik ve fizyolojik süreçlerin incelenmesinde laboratuvar ortamları kullanılmaktadır. Bunun nedeni sözü edilen süreçlere etkide bulunabilecek değişkenlerin denetim altında tutulmasının laboratuvarlarda çok daha kolay olmasıdır. Bu durum gerçek konferanslarda ise tam tersidir çünkü hangi değişkenin hangi aşamada ve ne ölçüde etkili olduğunun ya da belirli davranışların hangi değişkenlere bağlı olarak ortaya çıktığının anlaşılması oldukça zordur. Laboratuvar çalışmaları bilişsel ve nöro-fizyolojik parametrelerin kavranılması açısından bu alanda bir çeşitlilik yaratsa da, özgün konferans bütçeleri üzerinde çalışılmaması, bu araştırmaların geçerliliğinin sorgulanmasına yol açmaktadır ve toplum-bilimsel araştırmaların eksikliği de eş zamanlı çeviride çevirmen-çeviri süreci (dar ve geniş) ile toplumsal bağlam arasındaki diyalektik ilişkinin anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Eş zamanlı çeviri gibi karmaşık-bilişsel, nörolojik, fizyolojik ve toplum-bilimsel bir olgunun farklı yaklaşımlar aracılığı ile ayrıntılı olarak araştırılması önem arz etmektedir. Yapılan bu araştırmaların bir yandan aynı olgunun farklı boyutlarını gün ışığına kavuştururken, diğer

yandan da çok boyutlu büyük tablonun biraz daha iyi görülmesine yardımcı olması da önem taşımaktadır (Diriker, 2004: 259).

SETTONS (1999)'UN BİLİŞSEL BAKIŞ AÇISI

Setton (1999) eş zamanlı çeviri konusundaki bilişsel-pragmatik çalışmasında, konuşma anlayışı ve yapısının tek dilli sunumlarına dayanarak yorumlama modelini geliştirmiştir: Bu modele göre sözlü çevirmen hem kaynak metnin hoparlöründen hem de ortamdan (başka kişiler, nesneler, olaylar vb.) görsel ve işitsel bir girdi almaktadır (Setton, 1999:71). Ortamdan alınan girdiler, aksi belirtilmediği sürece kaynak metnin üreticisi yani 'konuşmacı' olarak belirtilecektir. Durumsal bilgi ile ilgili veriler, zihinsel modeller aracılığı ile metinde bir bağlamsallık oluşturmak için kullanılabilir (Setton, 1999: 85). Setton (1999: 72) konuşma girişinin fonetik, prosodik, sesletim ve sözsüz (jest, mimik, yüz ifadesi, tutum) bölümünden oluştuğunu ve bu konuşma girişinin sözlü çevirmen tarafından işlendiğini belirtir. Sözel olmayan unsurlar direkt olarak alıcıya iletilir ve daha sonra hedef metnin üretimi için sözlü çevirmen tarafından incelenir (Setton, 1999: 72). Konuşma girişinin diğer bileşenleri, özellikle çok dilli sözlüğe erişimi bulunan sözcük tanıma için kullanılmaktadır (Setton, 1999: 75). Tanıma işlemi gerçekleştirilen bölümler daha sonra birleştiriciye gönderilmekte ve burada da ayırıştırma işlemi gerçekleştirilir ve bağlam tarafından belirlenip, desteklenmektedir (Setton, 1999: 77). Yürütme (executing), Setton'un (1999) sözlü çevirmenlik modelinin merkezi olarak düşünülebilir. Yukarıda verilen izleme modeli (monitoring), çevirmenin çıktısını, sözlü konuşmacı girdisini, hali hazırda sözlü çevirmen tarafından oluşturulmuş zihinsel modelleri olduğu kadar, hedef metnin bölümlerini ve durum bilgisini de ürettiğini göstermektedir (Setton, 1999: 90). Yönetici, sözlü çevirmenin, kaynak metin üzerinde konuşmacının amacına uygun olarak yorum yapıp yapmadığını incelemektedir (Setton, 1999: 90). Bunun yanı sıra, yürütme komitesi hedef metinde yapılan ekleme, ihmal veya ofset hakkında kararlar almaktadır (Setton, 1999: 90). Yukarıda verilmiş olan özellikler, alıcının, yapılan yorumlamanın stratejik kontrolünden, izlenmesinden ve onarım kararlarından da sorumlu olduğunu göstermektedir. Setton (1999: 93), alıcının vermiş olduğu kararların ve sözlü çevirmen tarafından gerçekleştirilen anlama sürecinin bütünü kavramsallaştırmayı karşıladığını belirtir. Bahsedilen çok dilli sözlüğün nasıl yapılandırıldığı ve adlandırıldığı tartışma konusu olmuştur. Christoffels & de Groot (2005: 472), de Bot (1992, 2000, 2004) ve Pavlenko (2009) bu konudaki tartışmalarıyla bilinirler.

Setton (1999: 79) ayırıştırıcıyı: „[...] Gelen her kelime için söz-dizimsel bilgileri yansıtan, daha sonra tematik yapıya yükseltilmiş, seçim bilgisi (anlam-bilimsel) veya diğer bilgiler (pragmatik) tarafından imkansız olduğu söylenen kısmi yapılar oluşturan bir alt bileşen” şeklinde tarif etmektedir. Kavramsallaştırma bilgileri, hedef metnin mikro-planlanmasının gerçekleştiği sözlü çevirmene geçirilmektedir (Setton 1999: 65). Örneğin, mikro-planlama, kelime sırasına veya referansa ilişkin kararlar içermektedir (Setton, 1999: 94). Bir diğer adımda ise, metnin bölümleri sözlüğün hedef dilde bulunması ile kodlanmaktadır (Setton, 1999: 94). Fonetik plan oluşturulduktan sonra, hedef metnin bölümleri sesletim yapan tarafından sesli konuşmaya dönüştürülmeden önce sesletim yapan tamponda ön belleğe alınmaktadır (Setton, 1999: 65, 96). Setton (1999: 94), sözlü çevirmenin her zaman anlama ve üretim sisteminin tüm modülleri boyunca tam yoldan gitmesi gerekmediğine işaret etmektedir. Bunun yanı sıra, kısaltmalar direkt olarak sözlü çevirmen tarafından bağlamsallaştırılmamış olarak bölümlere uygun konumlarda seçilebilmektedir (Setton, 1999: 94). Bir diğer kısayol ise, yorumlayıcının

doğrudan çıktıya ekleyebileceği adlar veya benzer kaynak dil elemanları içindir (Setton, 1999: 94).

Tecrübeler doğrultusunda, çok dilli sözlükte de katı bağlantıların ortaya çıkabildiği görülmektedir ve bunların sadece az bir kısmı kontrol edilebilmektedir, örneğin; eğitim doğrultusu (Setton, 1999: 94). Bununla birlikte, farklı dil unsurları arasındaki istenmeyen bağlantılardan kaynaklanan parazitlerin ortaya çıkma riski de bulunmaktadır. Setton (1999: 95) bunu, izlemenin sebeplerinden biri olarak gösterir. Ayrıca, Setton (1999) izlemeyi yalnızca marjinal olarak ele almaktadır. Metin bölümlerinin sesletiminden önce ve sonra izlenmesini savunmaktadır (Setton 1999: 96). Levelt (1989) ile anlaşarak, sesletim öncesi izlemeyi fonetik planın seviyesine dayandırmaktadır (Setton, 1999: 96). Bunu yaparken, izlemenin büyütülebilecek veya atlanabilecek kontrollü bir süreç olduğunu ve sözlü çevirmenin dikkatini çektiğini vurgulamaktadır (Setton, 1999:96). Düzeltilmemiş hatalar Setton (1999: 246) tarafından bu kaynakların aşırı yüklenmesinin bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Sözlü çevirmenin aksine bağımsız konuşmacının sözcüsü, sözlü çevirmenin orijinal metne bağlı kalması sebebi ile burada seçilmektedir (Kalina, 1998: 108). Tek dilli konuşma çevirisi üzerine yapılan araştırmalarda sözcüksel erişim konusu geniş bir şekilde tartışılmaktadır. Bununla birlikte, bu çalışma kendini geliştirmeye ve izlemeye odaklandığından, daha fazla tartışılmamaktadır. Bu nedenle, Dell (1986), Dell ve O'Seaghdha (1992), Eikmeyer ve ark. (1999), Jescheniak (1999), Levelt (1989, 1992), Levelt ve ark. (1999), Schriefers ve Jescheniak (2003)'a atıfta bulunulur. Levelt'in (1989) aksine, Setton'un (1999: 65) sözlü çeviri modelinin grafiksel gösterimi hakkında dikkat çekici olan nokta, izleme döngüsünün dil anlama sistemi üzerinde çalışmaması ve doğrudan yürütmenin (executing) içine akmasıdır. Setton (1999: 96), hem henüz ifade edilmemiş hem de hali hazırda sesletilmiş metin bölümlerinin izlenmesinin bu sistem üzerinden yapıldığını savunmaktadır.

Ayrıca, Setton (1999: 67), hoparlörden ve çevreden gelen görsel-işitsel sinyallerle birlikte girdi olarak yürütme işleminin çevirmenin zihninde devam ettiğini düşünmektedir. Bu nedenle, sözlü çeviri sürecindeki izlemenin nitelik açısından ayrı ayrı sunulması makul görülmektedir. Bunun yanı sıra, izleme konusu Setton (1999) tarafından daha fazla belirtilmediği için tek dilli ve çok dilli iletişim ve çok dilli ortalama iletişim hakkında çalışmalar aşağıda tartışılmaktadır. Ayrıca, Setton'un (1999) önerisinin her zaman bir çerçeve model olarak kullanılması salık verilir.

KURAMSAL ARKA PLAN

Eş zamanlı çeviri

Çalışmaların yorumlanmasının bu şekilde saygın bir disiplin haline gelmesi biraz zaman aldığından, bilim adamları metodoloji ve fikirleri önceden tanınan diğer disiplinlerden ödünç almışlardır. Bu şekilde sözlü çeviri çalışmaları disiplinlerarası bir alan haline gelmiş ve farklı sözlü çeviri yaklaşımları geliştirilmiştir. Pöchhacker'a göre yaklaşımlar psiko/dilsel ve sosyo/kültürel olarak ikiye ayrılabilir. Bununla birlikte, bu disiplinler zaman boyunca geliştikçe, sık sık örtüşen ve çaprazlayan birçok alt dal ortaya çıkmıştır (Pöchhacker, 2004: 48-51).

Psikolojik bir yaklaşım benimsenerek, eş zamanlı çeviriyi —sözlü bilginin algılanması, depolanması, alınması, dönüştürülmesi ve iletilmesini içeren karmaşık bir insan bilgi işleme biçimi olarak tanımlamıştır. Bilişsel bir yaklaşım benimseyen Christoffels, eş zamanlı çeviriyi —yeni girdinin sürekli olarak sunulduğu bir süreç olarak tanımlarken, tercüman aynı anda bu

girdinin anlaşılması ve bir bölümünün bellekte depolanmasında rol oynar. Aynı zamanda, daha önceki bir segment intifa dili içine zihinsel olarak yeniden formüle edilmelidir ve daha önceki bir segment ifade edilmelidir (Lambert, 1992; Padilla ve ark., 1995 Christoffels, 2004: 5).

Sosyokültürel yaklaşımlar daha sonra, adından da anlaşılacağı gibi, kültürel yönlerini ve sürecin insani yönlerini vurgular, iletişimsel durumun katılımcıları gibi, onların ilişkileri ve tüm bu unsurların anlam üzerinde nasıl bir anlam taşıdığını. R. B. W. Anderson veya Erving Hoffman gibi akademisyenler bu yaklaşımın temsilcileri olarak ele almışlardır. Ancak, bu yaklaşım iletişimsel durumu incelediği için, toplum sözlü çevirmenliğinde eşzamanlı olandan daha da uygulanabilir (Pöchhacker, 2004: 50). Hatta bu birkaç tanım, bir sonraki bölümlerde ayrıntılı olacak eş zamanlı çeviri karmaşıklığı ve özelliklerini gösterir.

Gölgeleme

Bu çalışmanın deneyi sözde gölgeleme şeklinde tasarlandığından, bu görev ile eş zamanlı çeviri arasındaki temel farktan söz etmek uygun görülmektedir. Norman (1976) fonemik ve phrasal gölgeleme arasında ayrımcılıktan söz eder. Phonemic gölgeleme, adından da anlaşılacağı gibi, bir kelimeyi duymadan önce hoparlör tarafından dile her sesin bir istemi tekrarını ifade eder. Phrasal gölgelemede ise kısa bir gecikme, 250 milisaniye ve daha fazlasını tercümana sağlamaktadır. Gölgeleyici, tekrarlamadan önce daha uzun bir bölümün söylenmesini bekler (Lambert, 1988: 378).

Gölgeleme aynı zamanda eşzamanlı dinleme ve konuşma da içermektedir ancak çeviri sürecinin eksikliği eş zamanlı çeviriden ayırt etse de çok benzer bir faaliyet olduğunu da göstermektedir. Yine de genellikle sözlü çeviri öğrencilerinin eğitimi için kullanılan ve onları bu faaliyetlerin eşzamanlılık pratiğini sağlamada kullanılan yöntemlerden biridir gölgeleme. Ayrıca, bugüne kadar genellikle sözlü çevirinin diğer türleri ile gölgeleme tekniğini karşılaştırmak birçok ampirik çalışmanın konusu olmuştur. Bazıları şimdi sadece temel farklılıklara işaret etmek için söz edilecektir. David Gerver, çeşitli değişkenlerin gölgeleme, eş zamanlı çeviri ve bazı durumlarda dinleme üzerindeki etkisini karşılaştıran pek çok deney yapmıştır. Gerver, artan girdi oranının sözlü çeviri ve gölgeleme üzerindeki etkisini incelediğinde, tercümanların bir hoparlöre yetişmek için gölgelerden daha büyük sorunları olduğunu ve bu nedenle daha geciktiklerini öğrenmiştir. Giriş hızı ne kadar yüksekse (dakikada 120 kelimenin üzerinde), sözcükte o kadar uzun kulak-ses açıklığı söz konusu olmaktadır. Tercümanların performansında, gölgelerden (1969) daha fazla hata, duraklama ve eksiklik de görülmüştür. Gerver'in gürültünün bu iki görev üzerindeki etkisini inceleyen bir başka deneyinde de aynı sonuçlar, yani daha fazla hata, ihmal ve tercümanlar tarafından daha uzun bir kulak-ses süresi ortaya konmuştur. Kötüleşen koşulların girdiyi işlemek için daha fazla zamana ihtiyaç duyduğu sonucuna varılmıştır (Gerver, 1975).

Linda Anderson tarafından yapılan başka bir çalışmada da eş zamanlı çeviri ve aynı zamanda paraphrasing(açıklama) ile gölgeleme karşılaştırıldığında ve gölgeleme görevinin bu diğer iki yöntemden daha iyi bir kalitede yapıldığı ve kulak ses açıklığının gölgelemede (Anderson, 1994: 110-120) daha kısa olduğu görülmüştür. Ve gölgelemenin eş zamanlı çeviriden bilişsel olarak daha az zorlayıcı bir görev olduğunu kanıtlayan benzer çalışmalar da vardır. Gelen bilgileri işlemek ve aynı anda sözlü çeviride daha uzun süre gecikmeyi açıklayabilecek başka bir koda dönüştürmek zaman almaktadır. Eş zamanlı çeviri de dikkat dağıtıcı unsurların bir tür olduğu ve değişen değişkenlere (Gerver'in çalışmalarında görüldüğü gibi) eş zamanlı çevirinin daha duyarlı olduğu görülmüştür.

Bu iki görev arasındaki farkın bir başka örneği de belleğin incelendiği çalışmalarla sağlanabilir. Bu görevlerden sonra hatırlama karşılaştırıldığında çeşitli çalışmalar bulunmaktadır ve bu çalışmalar hatırlamanın gölgelemeden daha iyi olduğunu göstermiştir. Bunlar Silvie Lambert (1988) veya David Gerver (1974; Gerveri, 1975) tarafından yapılan ve hafızayı tartışan aşağıdaki bölümlerde ele alınacak deneylerdir. Lambert, görünüşe göre aynı anda sözlü çeviride olduğu kadar gölgelemede de derin olmayan bu yapıyı (1988) adlandırıyor. Bu gerçek, daha sonra bilginin —çalışma belleği aracılığıyla— konsolide edilip korunabileceği uzun süreli belleğe gönderilme biçimi üzerinde etkili olmuştur. Bu bölümde eş zamanlı çeviri ile gölgeleme karşılaştırılarak ele alınmıştır. İlk olarak, gölgeleme tanımlanmış ve türleri sunulmuştur. Daha sonra, aralarındaki en önemli farklılıkları göstermek için bu iki faaliyeti karşılaştıran çeşitli çalışmalar tartışılmıştır.

SÖZLÜ ÇEVİRİ SÜRECİNİN BİLİŞSEL BİLEŞENLERİ

Sözlü çevirinin doğrudan bir şekilde incelenememesi nedeniyle, tercümanın performansı, bireysel süreçlerle sözlü çeviri sürecini analiz etmek ve bu etkinlik için gerekli becerileri netleştirmek için sık sık incelenmektedir (Dillinger, 1989).

Çeşitli bilim adamları sözlü çeviri sürecindeki bilişsel unsurları incelerken farklı yaklaşımlar benimsemişlerdir. Süreç farklı bir şekilde bölünmüştür; çalışmalarında farklı unsurlar yer almış veya farklı adlandırılmışlardır. Bu terminolojide bir tutarsızlığa neden olmuştur. Örneğin, Minhua Liu ilk olarak “anlama, çeviri ve üretim süreçleri” ni ve ikinci olarak da “çıktı izleme” becerilerini tartışmıştır. Daha sonra, eşzamanlı artikülasyon ve artikülasyon bastırma, çalışma belleği ve dikkat (Liu 2009) gibi alt becerilerle ilgilenmiştir. Ingrid Christoffels ise dillerin kontrolü, dili yeniden kodlama, kendi kendini izleme ve bellek süreçlerini sözlü çevirinin işleme yönleri olarak tartışmıştır. Eşzamanlı artikülasyon, zaman gecikmesi ve anlam birimi gibi olgular eş zamanlı çevirinin özellikleri olarak kabul edilmiştir (Christoffels, 2004: 11- 19). Kapsamlı bir genel bakış sağlamak için, bu çalışmada eş zamanlı çevirinin tüm önemli bilişsel unsurlarını kapsayacak şekilde çalışılmıştır.

Anlama

Pöchhacker'a göre anlama (2004: 118), “dil aracılı anlamın zihinsel temsilini oluşturma eylemidir”. Genel olarak iki temel dil anlama veya bilgi işleme türü vardır, yani aşağıdan yukarıya ve yukarıdan aşağıya. Aşağıdan yukarıya işlem, bir ivme belirli bilişsel süreci başlattığında ve bir reaksiyon ortaya çıktığında oluşur. İkincisi ise bilgi ve beklentilere dayalı işleme (Kurz) olduğunda ortaya çıkar. “phoneme tanımlama, kelime tanıma, ayrıştırma ve sözlü ayrışma” gibi anlamları anlamamızı sağlayan süreçler vardır. Ancak bu, sadece sözlü çeviri için değil, genel olarak anlama için de geçerlidir (Pöchhacker, 2004: 18). Dillinger, eş zamanlı çeviri ve sadece dinleme sırasında anlamının farklı olup olmadığının araştırılmasıyla ilgili çalışmasını sonuçlandırırken, anlama sadece yorumlanmaya özgü değildir ve sadece bir tür atipik durumda kullanılan iki dilli insanların normal bir yeteneğidir (Dillinger, 1989: 98), dikkate alınması gereken budur. Atipik durum derken, aynı anda tercümanların sadece anlamayla karşılaşmadığını, çünkü diğer süreçlerin aynı anda gerçekleştiğini kastediyoruz. Böylece anlama için bilişsel kapasite sınırlıdır ve olumsuz bir şekilde bu süreci etkileyebilir.

Sözlü çeviride, iki temel dil kodlama türü vardır – anlam temelli sözlü çeviri ve biçime dayalı bir yaklaşım (Pöchhacker 2004, 120) veya kelime tabanlı bir strateji olarak da adlandırılabilen transkodlama stratejisi (Christoffels, 2004: 13'te bahsedilen Fabbro vd.) Bu

stratejilerin adlarında da belirtildiği gibi, aralarındaki temel fark, transkodlama stratejisini kullanırken, tercümanın üniteleri veya bölümleri tamamen kavramak veya ortak metin ve bağlam içine sığdırmak zorunda olmadığı birimleri veya bölümleri çevirmesidir. Oysa anlam temelli yaklaşım, pragmatik yönünü de göz önünde bulundurarak, tam bir söyleyiş anlayışına dayanır (Christoffels 2004: 13).

Bilgileri işlemek için ne dereceye kadar gerekli olan çözülmemiş bir sorundur. Bunun nedeni, ölçmenin sorunlu olması olabilir. Ancak, bu fenomeni hesaba katmaya çalışan birkaç çalışma vardır (Pöchhacker, 2004: 120). Bu tür bir örnek deney William Isham tarafından yapılmıştır. Isham, tercümanlar ve sadece dinleyen denekler arasındaki cümle işleme farkını incelemiştir. Bazı tercümanların hatırlama deseninin dinleyicilerinkine benzer olduğunu, yani bir maddenin sınırından etkilendiğini, ancak bazı tercümanların hatırlama deseni ise cümlelerden etkilenmediğini göstermiştir (Isham, 1994: 205-206). Isham'ın vardığı sonuç hem anlam temelli sözlü çevirinin hem de biçime dayalı stratejinin, belirli dil çiftleri göz önünde bulundurularak, sözlü çeviri sırasında devreye alınmasının mümkün olduğudur (Pöchhacker, 2004: 120).

Üretim

Kaliteli bir tercümanın iyi retorik becerilere sahip olması gerektiğini vurgulayan Jean Herbert tir. (Herbert, 1952; Pöchhacker, 2004: 125). Ancak, konuşma üretimi, sözlü çevirinin bilişsel süreçlerinden biri olarak, diğerleri kadar incelenmemiştir. Bu bilişsel bilim ile ilgilenen bilim adamları ve bilişsel işleme paradigması için en azından geçerlidir. Öte yandan, bilim adamları konuşma üretimine daha çok belirli bir duruma gömülü ve etkileşimli bir şekilde gerçekleşen bir süreç olarak ilgi duymuşlardır (Pöchhacker, 2004: 125).

Konuşma Üretim Sürecinin Modellenmesi

Sözlü çeviri sırasında konuşma üretim süreçlerinin, her zamanki koşullar altında konuşma sırasında olduğu gibi, psikolinguistlerin modelleri ve araştırmaları ile göz önünde bulundurulabilir (Pöchhacker, 2004: 125). Konuşma sürecini açıklayan modellerden biri, konuşmanın dört bileşenden oluştuğunu varsayan Willem Levelt (1989: 27) modelidir: kavramsallaştırıcı, formülleştirici, eklemleyici ve konuşma anlama süreci. Kavramsallaştırıcı model, sözlü ileti olarak ortaya çıkar. Formülcü kelimeleri ve dilbilgisi bağlarını hatırlatarak bir yüzey yapısı oluşturur ve daha sonra fonolojik formu oluşturur. Son olarak, eklemleyici bunu gerçekleştirmekten sorumludur. Ve —konuşma-anlama süreci— onu kendi kendini izlemeye olanak tanıyan kavramlara dönüştürür. Bu öğeler bağımsız olarak çalışır ve diğer öğelerden etkilenmez. Bu model çeşitli akademisyenler tarafından benimsenmiştir. Robin Setton, örneğin, eş zamanlı çeviriye dair işleme modelinin içine bu modeli dahil etmiştir. Bunu dikkate alan bir diğer bilgin de modelin çıktı kontrolü sürecini tartışan ve vurgulayan ilk işleme modellerini ortaya atan David Gerver'di. Bunu sözlü çeviri sürecinin içsel bir parçası olarak tasvir etmiştir. Bu modellerin her ikisi de daha sonra işlem modelleri ile ilgili bölümde ele alınacaktır.

Sözlü Çeviride Üretim

Gerver (1975: 122) tarafından gerçekleştirilen ve giriş oranının tercümanların performansı üzerindeki etkisini inceleyen bir deneye göre, tercümanların ideal çıkış hızının dakikada yaklaşık 100 kelime olduğu saptanmıştır. Giriş oranı ne kadar hızlı sayılsa da, tercümanların konuşmacının gerisinde kalması duraklamaların artmasına ve daha fazla hata yapılmasına sebep olmuştur. Daha sonra, kendi kendine düzeltmeler tercümanlar tarafından

yapılmıştır. Genellikle üretim süreci ve diğer bilişsel süreçler hakkında daha fazla bilgi edinmek için çalışılan bu duraklamalar, düzeltmeler ve tereddütler olduğu ortaya çıkmıştır.

Zaten Frieda Goldman-Eisler (1968) akıcı söylem miktarı, bilgi işleme ve planlama için gerekli zaman aralığında doğrudan bir oran olduğunu öğrenmiş, ve bunu onun çalışmasında duraklamaların varlığı ile kanıtlamıştır (Butterworth, 1974: 86). Bu bulgu Butterworth 'ın, akıcı konuşmaların zamansal döngüleri üzerine yaptığı çalışmasında doğrulanmıştır (Butterworth, 1974).

Bu bulgular kesinlikle tüm duraklamalar, tereddütler ve tekrarlar için gereklidir ve bunların tercüman performansının önemli bir parçası olduğunu göstermektedir. Bazıları bunları hata olarak kabul etse de, bazıları bunların spontane konuşmanın örnek özellikleri olduğunu söyleyebilir (Enkvist, 198; Pöchhacker, 2004: 126), ki bu da tercümanların yaptığı şeydir (Pöchhacker, 2004: 126).

Kendi Kendini İzleme

Kendi kendini izleyen Minhua Liu (2009: 167), kendi kendini izlemeyi, tercümanların, mevcut işleme kapasitelerine göre, ne derece istihdam edeceğine karar verdikleri —hızlı kontrol mekanizması— olarak tanımlar. Bu fikir, onun görüşüne göre, tercümanların çıktısının, işlem kapasitesini daha büyük ölçüde işgal edeceği için sözdizimli gerçeklemesi ile değil, girdinin anlamsal anlamı ile karşılaştırıldığıdır.

David Gerver (1969: 65) yaptığı deney sonucunda tercümanların ne söylemek istediklerini ya da ne söylediklerini kontrol edebildiğimiz sonucuna varmıştır. Yanlış çevrilmiş bir bölümü düzeltmişler ya da sadece kabul edilebilir bir çeviri geliştirmişlerdir. Gerver (1975: 123) ayrıca tercümanların kendilerini düzeltip düzeltmeme konusundaki kararlarını etkileyen çeşitli kriterler önermektedir. Belirli bir konunun bilgisi, zamansal kısıtlamalar ve bir tür —yanıt kriterleri—. Bu fenomeni işleme modeline de dahil etmiştir. Barbara Moser-Mercer veya Robin Setton gibi sözlü çeviri sürecinin bir parçası olarak kendini izlemeyi düşünen başka akademisyenler de vardır.

Kendi kendini izleme konusunda ilginç olan şey, aynı anda devam eden üç konuşma akışı olması, yani kaynak konuşmanın anlaşılması, hedef konuşmanın üretilmesi ve tercümanların kendi çıktılarının kontrol edilmesidir. Ve bu görünüşte anlama sürecini zorlaştıran şeydir (Christoffels, 2002: 17). Isham & Lane (1993) bunun ile ilgili bir çalışmada bunu kanıtlıyor. Onlar konuşma dili tercümanları ve işaret dili tercümanları arasında hatırlama süreçlerini karşılaştırmışlardır ve işaret dili tercümanları daha iyi sonuçlar göstermişlerdir. Ve Baddeley (1986) çalışma belleğini inceleyen bir çalışmasında, aynı tür bilgilerin aynı tür bilgileri diğer türlerden daha fazla bastırdığı sonucuna varmıştır. Örneğin sözel veriler diğer konuşma dili verilerini uzamsal verilerden daha fazla bastırır (Liu, 2009: 166-167). Isham (1994: 204) bu sorunu bir —fonolojik girişim— olarak adlandırır ve eşzamanlı tercümanların başa çıkabilmesi gereken bir şey olarak görür.

Bu bölümde konuşma üretimi tartışılmıştır. Başlangıçta Willem Levelt tarafından bir konuşma modelinden bahsedilmiş ve daha sonra çevirmenlikte duraklamaların ve diğer akıcı olmayanların önemi tartışılmıştır. Son olarak, kendi kendini izleme fenomeni ele alınmıştır.

BELLEK

Çalışma belleği

Günümüz bellek kavramı, iki tür eki olan bellek fikrini başlatan William Jones'a (1981) kadar uzanır. O eskiden beri zihin ile ilgili var olan bilgilerden başka birincil ve ikincil bellek üzerinde durmayı tercih etmiştir. Bunun sonucunda kısa ve uzun süreli bellek kavramı 1970'li yıllara kadar tartışılmıştır. Baddeley ve Hitch kısa süreli belleğin bir varyasyonu olan çalışma belleği fikri ile gelmişlerdir. Çalışma belleğinin anahtar noktası, sadece bilgi için bir mağaza değil, aynı zamanda onları işleyen bir şey olmasıdır. Bunun —depolama ve işleme yeteneklerine ilişkin sınırlara sahip bir kontrol sistemi— olduğunu öne sürerler (Baddeley ve Hitch, 1974: 86). O andan itibaren, çalışma belleği yorumlama çalışmalarında en çok tartışılan konulardan birine dönüşmüştür. Odak özellikle yorumlama (ve tabii ki de de) süreçlerinin bu kadar çok sayıda sorumlu gibi görünmesinden, muhtemelen sınırlı olduğu gerçeği üzerinde olmuştur. Bu yüzden bazen tercümanların sınırlı yetenekleri göz önünde bulundurularak böyle bir bilişsel yük ile başa çıkabilmeleri bile inandırıcı görünmeyebilir.

Çalışma Belleği Modelleri

Baddeley ve Hitch çalışma belleği modeli ile ve Barbara Moser-Mercer ve ark. (1997), Pöchhacker (2002), Timarová (2008) gibi bilim adamları tartışmanın önemli bir parçası olduğu için yorumlama belleği de önemli ölçüde etkili olmuştur. Onların modeli üç unsurdan oluşuyordu, yani merkezi yönetici, fonolojik döngü ve GÖRSEL-MEKANSAL BİLGİNİN DEPOLAMA ALANI Ve epizodik tampon denilen dördüncü bir öge eklendi. Fonolojik döngü görevi depolamak ve sözlü veya ses bilgi işlemek ve görsel-mekansal depolama alanı görsel bilgi için benzer bir sistemdir. Bu iki köle sistem, onların deyişiyle, merkezi yönetici tarafından kontrol edilmektedir. Deneylerine dayanarak epizodik arabellek eklenmiştir, çünkü bir tür —yedekleme deposu— gerekliydi, her iki köle sisteminden gelen bilgileri birbirine bağlayabilen bir şey – böylece farklı kodlardan. Aynı zamanda merkezi yönetici tarafından yönetilir ve uzun süreli belleğin ayrılmaz bir parçası olmasa da, kalıcı epizodik öğrenme sürecinin önemli bir parçasıdır (Baddeley , 2000).

Baddeley fonolojik döngünün büyük olasılıkla en ayrıntılı bileşeni olduğunu belirttiğinden beri, bu konuda birkaç şeyden söz değer. İnsanların kısa kelimeleri uzun kelimelerden daha kolay hatırladıklarından ya da hatırlanacak 21 kelimenin sözlü olarak tekrarlanamadığında, bu sözde subvocal prova olduğu, hafızanın izinin oldukça hızlı bir şekilde kaybolduğu ortaya çıkar (Baddeley, 2000).

Sadece başka bir örnek vermek gerekirse, tanınmış ilginç bellek modellerinden biri de Ericsson ve Kintsch tarafından ortaya atılmıştır. Bu yazarlar belleğin başka bir bileşeni ile geldiler, uzun vadeli bir çalışma belleği. Bu tür bir bellek, bilgi depolama süresi içinde normal çalışma belleği kavramından farklıdır (buna kısa süreli çalışma belleği denir – az ya da çok kalıcıdır; Uzun vadeli çalışma belleği yapısının temel nedeni, insanların her gün yaşamlarında bilişsel olarak talep edici görevler yapmalarıydı, bu yüzden çok fazla bilgi almak zorundalar – çünkü daha önce de belirtildiği gibi çalışma belleğinde bu bilgiler daha fazla tutabiliyor(Ericsson ve Kintsch, 1995: 3)

Uzun Süreli Bellek

Uzun süreli bellek ve sözlü çeviri, çalışma belleği kadar dikkat çekmese de kesinlikle tüm çeviri sürecinin önemli bir parçasıdır. Kintsch (1998) bunu —kişinin bildiği ve hatırladığı her

şey: epizodik bellek, anlamsal bellek ve bildirimsel ve prosedürel bilgi— (Pöchhacker, 2004: 124'te belirtildiği üzere) olarak tanımlamıştır ve tercümanlar tüm bilgilerini kullandıkları için, şüphesiz tartışmaya değerdir. Uzun süreli bellek, bildirimsel olanın bilinçli olarak alınan şeyleri bilmekten sorumlu olduğu bildirimsel ve prosedürel belleğe ayrılabilir; ve bilinçsizce yapılır, (Cohen ve Squire, 1980; Moser-Mercer ve ark. 1997) Schacter ve Graf tarafından önerilen açık ve örtük anılar olarak da adlandırılırlar (Schacter, 1987: 1). Paradis (1994) öğrenme dillerini araştırmalarında örtük ve açık bellek kavramını kullanmaktadır. Çocukların dil öğrendiklerinde örtük hafıza kullandıklarını iddia ediyor. Bu aynı zamanda doğal bir ortamda dil öğrenmede yetişkinler için de geçerlidir. Dil öğrenmek için ders alan ve kelime ve dilbilgisini ezberleyen yetişkinler bilinçli olarak açık belleği kullanırlar (Moser-Mercer ve ark. 1997'de bahsedilen). Yordamsal bellek daha sonra motor, bilişsel ve algısal beceriler ve anlamsal ve epizodik belleğe ayrılır (Moser-Mercer ve ark. ,1997: 143).

Uzun Süreli Bellek ve Çalışma Belleği İlişkisi

Muhtemelen çalışma belleğinden farklı olarak uzun süreli belleğin, her sistemin farklı bilgi türlerini depolamak için hesaplandığı ve kendi başına çalışabildiği birkaç küçük sistemden oluşan çok daha karmaşık bir sistem sunduğu açıktır (Moser-Mercer vd.1997: 142). Bu iki dilli işleme için de iyi bilinen bir dil ve ikinci dilin dilbilgisi formları için farklı bir uzun vadeli bellek olduğu için geçerlidir. Ve çalışan bellek tek bir kanal sistemi gibi görüldüğünden, sözlü çeviri sırasında bilgi işleme kısıtlayan şeylerden biridir. İşlenecek bilgilerde, uzun süreli belleğe girmelerine izin veren diğer süreçleri ortaya çıkaran uyaranlar vardır. Bu işlem, çalışma belleğindeki merkezi yönetici tarafından yönetilir. Giriş —filtre uygulandığında— ve —etkinleştirildiğinde—, uzun süreli belleğin yapılarında (aynı anda değil, bir önceki bilgi ve deneyime entegre olacak şekilde sıralı veya aşamalı bir giriş vardır) işlenir. Son olarak çalışan belleğe geri gönderilir. Bu işlem, işlenen bir veya iki dilin bağımsız olarak aynı şekilde gerçekleşmesi ile olur. Tek fark, (tercümanlar, çevirmenler ve iki dilliler için) girişin bir dilde olması ve başka bir dilde çalışan belleğe geri gönderilen dil biçimini çağrıştırmasıdır. Bu tür işlemler, daha fazla işleme için gönderilmeye değer öğelerin bir seçim olan filtreleme işlemini içerir ve bu filtreleme de dil seçeneği ile ilgili bir karar içerir (Shreve ve Diamond, 1997: 237-242). Paradis'in (1994) belirttiği gibi, —iki dilli bir konuşmacı bir dili başka bir dilden çok konuşmayı seçtiğinde, seçilmemiş dilin etkinleştirme eşiği yükseltilir— (Shreve ve Diamond, 1997: 238- 239).

Gile'in de belirttiği gibi, sözlü çevirideki hatalar bu şekilde yorumlamanın karmaşık doğasından kaynaklanabilir, ancak bilginin daha fazla işlenmesine olanak sağlayacak süreçleri etkinleştirmede başarısız olan bir tür alt uyarıcıdan (konuşma hızı, gürültü vb.) kaynaklanan hatalar olabilir (Gile, 1997: 197). Shreve ve Diamond'ın bahsettiği şey Gile'nin Yerçekimi modeliyle uyumludur, çünkü uzun süreli belleğin belirli uyarıcı ve yapıları uzun bir süre boyunca birbirleriyle işbirliği yaptığı —aktivasyon eşiklerini ve hassasiyetlerini değiştirebileceğini iddia ederler— (Shreve ve Diamond 1997: 241). Bu demektir - daha iyi kurulmuş sinyal deseni var, daha otomatik olarak (ve bu nedenle hızlı) uzun vadeli bellek (Shreve ve Diamond: 237-242) temsilleri eşleşir. Bu nedenle, tercümanlar daha sık belirli türde kelimelere maruz kalırlar, uzun vadeli bellekten almaları da daha hızlı gerçekleşir. Bu aynı zamanda bu çalışmanın deneyinin ilk varsayımıdır.

Bellek Temalı Araştırmalar

Daha önce de belirtildiği gibi uzun süreli hafızanın aksine, çalışma belleği genellikle çeşitli ampirik çalışmaların odak noktası olmuştur. Bazılarının çalışma belleğini karmaşık yorumlama sürecinin temel parçası olarak düşünmelerinden kaynaklanıyor olabilir (örneğin Liu 2009: 170). Bir tür deneme, farklı sözlü çeviri türleri sırasında belleğin işleyişini karşılaştırmayı içerir. Örneğin David Gerver, tercümeden sonra hatırlama ile ilgili ilk deneylerden birini gerçekleştirmiştir. O dinleme, gölgeleme ve eşzamanlı çeviriyi karşılaştırmış ve hatırlamanın dinlemeden sonra en iyi olduğunu ama gölgelemeden sonra tercümenin ondan daha iyi olduğunu görmüştür. Bu sonuçlar, Sylvie Lambert'in (1988: 386) dinleme, eşzamanlı çeviri ve gölgeleme ile aynı zamanda art arda yorumlamayı karşılaştıran bir çalışmasıyla uyumludur. Ayrıca, ardıl çevirinin katılımcıların en çok bilgiyi topladığı etkinlik olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Isham ve Lane (1993) tarafından konuşulan dil tercümanları ve işaret tercümanlarının karşılaştırıldığı çalışmada, işaret tercümanları tarafından daha iyi hatırlama sağlandığı kanıtlanmıştır. Tüm bu çalışmalar, hafızayı etkileyen şeyin, ne dinleme sırasında ne de işaret tercümesi sırasında mevcut olan konuşma ve dinlemenin eşzamanlılığı olduğunu düşündürebilir. Ayrıca, Lambert'in belirttiği gibi, gölgeleme için yorumlamadan daha az derin işlemenin gerekli olduğunu da göstermektedir (1988: 380). Başka bir deney türü tercümanların ve tercüman olmayanların veya tercümanlık öğrencilerinin çalışma belleğini karşılaştırmaya odaklanır. Bu çalışmaların hipotezi genellikle tercümanların diğer 24 gruptan daha iyi performans göstereceğini kanıtlayacaklarıdır, ki bu oldukça anlaşılabilir bir durumdur. Bu çalışmalardan biri Presentación Padilla ve meslektaşları (Padilla, Bajo, Canas ve Padilla 1995) tarafından, bir basamak açıklığı testi kullanarak, tercümanlar ve olmayanların hatırlama oranlarının karşılaştırılmasıdır ve sonuçları tercüman olmayanların daha fazla hatırladıklarının gösterilmesi ile sonuçlanmıştır (Timarová, 2008: 18-19). Ancak, Minhua Liu tarafından yapılan ve tercümanların ve öğrencilerin (çalışmaya başlayanlar ve ileri düzey olanlar) çalışma belleği kapasitelerini karşılaştırdığı deneyde, çalışma belleği kapasitelerinde herhangi bir fark olmadığı saptanmıştır. Uzman tercümanları diğerlerinden ayıran, öğrencilerin performanslarından daha üstün olan performanslarının genel kalitesiydi. Bu fark, çalışma belleği kapasitesinin devam eden görev ve koşulların gerektirdiği şekilde tahsisinden sorumlu olan belirli becerilere tahsis edilmiştir (Liu, Schallert ve Carroll, 2004). Bu aynı zamanda, sonuçların sözlü çeviri için gerekli becerilerin etkin bir şekilde yönetilmesine olanak sağlayan bazı temel süreçler olduğunu düşündürdüğü mevcut çalışmanın deneyinin yorumlarından birine uygun olarak da geçerlidir.

Uzun süreli bellek, daha önce de belirtildiği gibi, büyük ölçüde incelenmemiştir. Moser-Mercer ve ark.'nın (1997, 145-146) önerdiği gibi, açık olan anlamsal belleğin tercümanların pratiği boyunca geliştirildiği tahmin edilmektedir, çünkü sürekli yeni şeylerle karşılaşan ve öğrenen insanların çoğuna olan budur. Ancak, çok açık olan ve yorumlamada çok sayıda işlemden sorumlu olan usul belleği, tercümanların artan yaşıyla birlikte bozulacak gibi görünüyor. Bellekle ilgili bu kapsamlı bölüm, modern anlayışının evriminin kısa bir tartışmasıyla başlamıştır. Daha sonra eşzamanlı yorumlama sürecinin temel bileşeni olduğu anlaşılan çalışma belleğinden bahsedilmiştir. Daha sonra, uzun süreli bellek ve çalışma belleği ile etkileşimi tartışılmıştır. Tüm bölüm, hafızanın yorumlamadaki rolünü inceleyen bazı çalışmalarla ilgili bir bölümle kapanır.

İŞLEME MODELLERİ

Yirminci yüzyılın ortalarından beri eşzamanlı çevirinin altında yatan süreçleri anlamaya yönelik çabalar olmuştur. Tabii ki, diğer modeller gibi farklı eşzamanlı veya ardıl çeviri süreçlerine odaklanan da vardır. Ancak, deney doğası nedeniyle çalışma sadece eşzamanlı çeviri modelleri ile ilgili olacaktır. Sözlü çevirinin bilişsel unsurlarından sadece biri ile ilgili modeller de vardır. Bunlar hafızayı betimleyen sıkça söz edilen modeldir (Daro ve Fabbro, 1994, Liu 2001, Baddeley 2000, vb.), ama aynı zamanda anlama (Mackintosh, 1985), konuşma üretimi (Levelt, 1989) ve yorumlamanın diğer bilişsel yönleri ile ilgili çalışmalar da vardır. Bu modellerin bazıları zaten ilgili bölümlerde ele alınmıştır.

Pöchhacker'a (2004, 95-96) göre, işleme modelleri sadece eşzamanlı çeviri ile bağlantılıdır ve bunların üç türü vardır. İlk grup, ilk modelleri ortaya çıkaran ve çeviri sürecine odaklanan gruptur. İkinci grup birden fazla görev performansı ile ilgili olan ve üçüncü grup ise bir işlem aşamalarını ve (veya) zihinsel yapıları analiz eden gruptur.

Erken modelleme

İlk grup, çeviri sürecinin üç aşamadan oluştuğunu belirleyen Jean Herbert'i içerir: anlama, dönüştürme ve teslim. Bu alanla ilgilenen bir diğer tercüman da, bir üçgen tarafından temsil edilen ve anlam fikrine dayanan daha karmaşık bilişsel modeli inşa eden Danica Seleskovitch'ti. Metnin doğru çevirisi için çok önemli olan duygudur. Metnin dilsel biçiminden kurtulan ve ona kendi bilişsel bilgisini ekleyen tercüman, bu duyguyu ondan alır. García-Landa veya Betty Colonomos (Pöchhacker, 2004: 97-98) gibi bu fikirler üzerinde çalışmaya devam eden başkaları da vardır.

DENEY

Amaç ve Hipotezler

Bu deneyin amacı, tercüman aday öğrencilerin ve profesyonel tercümanların işleme kapasitelerini incelemek ve karşılaştırmaktır. Daha spesifik olarak, işleme kapasitelerinin doyum noktasını incelemeye çalışır. Profesyonel tercümanların bazı ifadeleri, tercümanlık öğrencileri gibi hatırlamak için böyle bir çaba göstermelerine gerek olmadığı varsayılmaktadır. Çünkü deneyimlerinin bilgilerini pekiştirmelerine ve ezberlemelerine yardımcı olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle, öğrencilerden birinin olağan üstü performans göstermeleri profesyonellerin genel bir performansına eşit sayılabilir.

Deney Katılımcıları

Araştırma iki farklı katılımcı grubunu ilgilendirecektir; birinci grup, yüksek lisans çalışmasının son aşamasında olmak üzere altı tercümanlık öğrencisinden oluşacaktır. Ancak, bunlardan sadece ikisi de tercümanlık lisans derecesinde çalışmaktadır, bu da pratikte dört eğitim ve iki yıl çevirmenlik pratiği yaptığını gösterir. İkinci grup tercüman profesyonellerinden oluşacaktır. Ancak, aralarında tercüme uygulama sıklığı açısından farklılıklar olduğu dikkate alınmalıdır. Bunlardan biri düzenli olarak tercüme yaparken, diğer ikisi daha az sıklıkta tercüme pratiğine sahiptirler. Yine de, en az ortak bir özellikleri ve otuz yıldan fazla olan deneyimleri mevcuttur.

Yöntem

Katılımcılar, dinleme ve konuşma üretimi kanallarını çalıştırabilmeleri için Almanca bir kaydı (aşağıda açıklanan) gölgeleyeceklerdir. 35 tane Almanca ifadeler bir PowerPoint sunusu ile gösterilecektir. Katılımcıların görevleri bu ifadeleri çevirmek ve kâğıda yazmak olacaktır. Tüm katılımcılar aynı anda denemede yer almayacağı için sunu zamanlanmış olacaktır. Bu, en azından sözcüklerin kaydı aşamasında, herkes için aynı koşulları garanti etmek adına yapılmıştır. İfadelerin slaytta gösterilmesi için zamanlama dört saniyedir ve daha sonra her ifadeden sonra gömülü on beş saniyelik bir duraklama vardır ve bu duraklama, çevirmenlerin potansiyel olarak bozulmuş bir birimden sonra tekrar tercüme sürecine girmeleri için yeterli olacaktır.

Bu ifadelerin aşağıda altı kategorisi olacaktır: somut isimler, soyut isimler, kısaltmalar, tam kelime başlıkları, eş dizimli sözcükler ve deyimler. Deney, yorgunluk faktörünün ortadan kaldırılması nedeniyle iki denemeden oluşacaktır. Moser-Mercer ve ark.'nın (1998) çalışmasına göre yorgunluk genellikle 30 dakikalık sürekli tercümeden sonra tercümanın performansını etkiler ve sonrasında stres artar ve performans kalitesi azalır (Christoffels, 2004: 25). Bu nedenle, deneyin her denemesi yalnızca 12 dakika süreceği için yorgunluk bu deneyde yorumlayıcıların performansını etkilememelidir. Ancak, bu faktörü tamamen ortadan kaldırdığımızdan emin olmak için, deney iki denemeye bölünecektir. Dahası, ifadeler ilk denemede yavaş yavaş daha karmaşık hale gelecek ve ikincisinde ters olarak düzenlenecektir (karmaşık olandan kolay olanlara). Katılımcıların kaydı performanslarını olumlu yönde etkileyebileceği şekilde ezberleyemeyecekleri varsayıldığı için ikinci denemede farklı bir sözcük kümesi olacaktır. Ayrıca, bellekle ilgili bölümde tartışıldığı gibi, gölgelemeden sonra hatırlamanın dinleme, ardıl ve eşzamanlı çeviri gibi farklı görevlerle karşılaştırıldığında en kötü olduğunu gösteren çeşitli çalışmalar olmuştur. Katılımcıların kayıtları daha sonra yazıya geçirilecek ve analiz edilecektir. İşleme kapasiteleri doymuş durumda olduğundan sonunda katılımcıların gölgeleme işlemini düzgün bir şekilde yapamadıkları anlar ortaya çıkarılmak istenmektedir. Gölgeleme ile zorlukların değerlendirilmesi için kriterler şunlardır:

- 1) tekrar
- 2) tereddüt sesleri
- 3) ihmal
- 4) bozulma

SONUÇ

Bu çalışma, sözlü çevirinin bilişsel yönleri ile ilgilidir. 1960'lı yıllarda sözlü çeviride ortaya çıkan bilişsel süreçler incelenmeye başlandığından beri bu olguya odaklanan çalışmalarında bilim insanları tarafından birçok dikkat çekici bulgu keşfedilmiştir. Ancak, hala çözülmemiş sorunların çok sayıda olması bu çalışmanın en azından bazı boşlukları doldurmaya yardımcı olacağını göstermiştir. Teorik kısım çalışmanın deneysel kısmı ile ilgili okuyucularına bir arka plan sağlamıştır. Başlangıçta eş zamanlı çeviri ve gölgeleme ile karşılaştırmalar yapılmış ve tartışılmıştır. Bu iki etkinlik arasındaki en önemli farklar gösterilmiş ve ortak özellikleri de tartışılmıştır. Daha sonra, bireysel bilişsel süreçler, yani anlama, konuşma üretimi ve bellek üzerinde durulmuştur. Araştırma ve her bir süreçle ilgili en önemli bulgular sunulmuştur. Son olarak, eş zamanlı çevirinin işleme modelleri tartışılmıştır, çünkü aralarındaki ilişkileri, dizilişi vb. betimleyen bireysel bilişsel bileşenlerin sözlü çeviri sürecini yapılandırdığı

ve sözlü çeviri sürecinin anlaşılmasına yardımcı olabilecek yararlı bir araç olduğu dikkat çekmiştir.

Deneyisel bir çalışma şeklinde ampirik bir çalışmayı içeren pratik bölümün amaçları, öğrencilerin ve profesyonel tercümanların işleme kapasitelerini incelemek ve karşılaştırmaktır. İşlem kapasitelerinin doygunluk noktası hakkında daha fazla bilgi edinebileceği umuluyordu. Hipotez, çeviri öğrencilerinin bazı ifadeleri profesyonel tercümanlardan fazla çaba göstererek çevirmesi gerektiğidir, çünkü profesyonellerin deneyimleri bilgilerini pekiştirmelerine ve ezberlemelerine yardımcı olmaktadır.

Deneyin ana görevi gölgelemeydi. Tüm katılımcıların görevi Almanca bir kaydı gölgelemek ve aynı anda zamanlanmış bir PowerPoint sunumu şeklinde kendilerine sunulan ifadelerin yazılı bir çevirisini üretmekti. İfadelerin altı kategorisi, 58 somut isme, soyut isme, kısaltmanın, tam sözcüğün başlıklarının, kollokasyonların ve deyimlerin altı kategorisi vardı. Bu görev, katılımcıların potansiyel yorgunluğunun etkisini ortadan kaldırmak için ters sırada farklı ifadelerle bir kez tekrarlandı. Kayıtların daha sonra iki ana şekilde transkripsiyonu yapılmış ve incelenmiştir. Gözlenen şey, çevirilerin, doğru olsun ya da olmasın, konuşma akışındaki istemsiz bozulmaların, yani ihmallerin, tereddüt seslerinin, tekrarların tüm katılımcıların aşırı yüklenmiş işleme kapasitesinin göstergesi olarak kabul edilmiştir. Söylemler toplam bozulmaları açısından analiz edilmiştir. Ayrıca toplam başarı oranının ölçümü de dikkate alınmıştır.

Ne yazık ki, işleme kapasitesi doygunluğu noktası evrensel olarak belirlenememiştir. Toplam başarı oranına (tam eşleşme) bakıldığında, sonuçlar ifadelerin tek tek kategorileri ile ilgili oldukça tesadüfi gibi görünmektedir. Öğrencilerin performansında, tam eşleşme genellikle her kategoride bir veya iki kez meydana gelmiştir ve aynı durum profesyonellerin performansı için de geçerlidir, ancak bu tür eşleşmelerin sayısı daha yüksektir. İki kayıta da herhangi bir şekilde genelleştirilemeyecek bir aşağı eğilim (en kolay kategoriden en zor olana) gözlemlenebiliriz. Yine de bir genellik görülebilir. Kayıtlarının çoğunda katılımcılar beton diziler kategorisinde (en kolayı olarak kabul edilir) deyimler kategorisinden (en zor uymuş) daha başarılıydılar. Ancak bu sürpriz değil, sadece daha kolay görevleri gerçekleştirirken işleme kapasitesinin daha az gergin olduğunu gösterir. Ayrıca, deneydeki kategoriler arasındaki gerinim düzeyleri önemli farklılıkların tanınması için çok küçüktür.

Çeviri görevi göz önünde bulundurularak, tüm katılımcıların sonuçlarının çok benzer olduğu ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin performansı ile profesyonellerden biri arasında derin bir fark yoktur. Bu sonuçlar, her katılımcı için zorluk seviyesini etkileyen şeyin, belirli bir ifadenin neden olduğu genel bilişsel yük ve kayıttaki belirli bir nokta olduğunu göstermektedir. Katılımcıların ifadeleri hafızalarından geri çağırma yetenekleri, yaşamlarındaki belirli bir sözcük veya ifadeyle bağlantılı veya ortak bir zemin oluşturması ile alakalıdır. Öğrencilerin ve profesyonellerin mesleki veya özel hayatlarında edindikleri deneyimler fark etmez.

Profesyonel tercümanların ifadeleri daha kolay hafızalarından geri çağırabileceklerini ve bu nedenle bu çoklu görev atamada daha iyi yapacaklarını varsayan ikinci hipotez kısmen doğrulanmıştır. Yukarıdaki birkaç paragrafta tartışıldığı üzere, deneme çalışması, profesyonellerin çeviri göreviyle ilgili daha az sorunları olduğunu göstermemiştir. Ancak, bir bütün olarak profesyonellerin performansının, öğrencilerinkinden daha iyi bir kalitede olduğu, ses çıkışının yanı sıra toplam başarı oranıyla da kanıtlanmıştır. Yine de, öğrencilerin ve profesyonellerin sonuçları arasındaki farklar özellikle göze çarpmamıştır ve tartışmada zaten

belirtildiği gibi, deney değiştirilmiş bir biçimde ve her şeyden önce daha fazla katılımcının katılmasıyla tekrarlanmaya değer olacaktır. Yine de, profesyonellerin daha iyi performans gösterememelerindeki gizem hala saklıdır. Örneğin, çeviri görevinin sonuçları göz önüne alındığında, bunun nedeni, profesyonellerin tüm bilişsel becerileri daha iyi yönetmesi, her bir bireyin becerisine daha iyi hükmetmelerinden daha olası olabilir. Yine de, bu kanıt muhtemelen böyle karmaşık bir soruyu cevaplamak için yeterli değildir.

Bunun dışında, kayda değer bazı ilginç bulgular da keşfedilmiştir. Katılımcıların işleme kapasitesi doygunluğu işaretlerine bakıldığında, performansın ne ihmaller ne de aksaklıklar tarafından değil, çoğunlukla eskileri gibi ciddi bir doygunluk belirtisi olarak kabul edilen tereddüt sesleri nedeniyle bozulduğunu gösteren bir istisna vardır. Bu istisna, düzenli olarak yorumlayan profesyonel tercümandır, bu da düzenli uygulamanın performans üzerinde olumlu etkileri olduğunu gösterir. Öte yandan, çıkış seslerinde hiç tereddüt göstermeyen iki katılımcı vardır. - —hmms— ve —ohmms— gibi seslerle izleyicilerin dikkatini dağıtmadan iyi bir beceri göstermişlerdir. Bu kayıtlardan ilki öğrencilerden birine, ikincisi ise profesyonellerden birine aittir. Ancak öğrencilerin ve profesyonellerin performansları arasında kayda değer bir ayrım gözlenmiştir. Profesyonel tercümanlar öğrencilerden daha sık açıklama (paraphrasing) yapmışlardır. Kaydı mümkün olduğunca yakından izlemeleri istenmiş olsa da, sık sık bir veya daha fazla 60 birimi atlayan öğrencilerin aksine, sık sık bu kaydı alıntılanmışlardır. Olası açıklamaların ilki, profesyonellerin hoparlöre ayak uyduramadıkları zaman, en azından duyuyu hatırlayabildikleri ve söyleyenin içeriğini kendi sözleriyle tekrarlayabildikleri şeklinde olabilir. İkinci açıklama ise, konuşmacıya ayak uydurabilmelerine rağmen, bu stratejiyi alışkanlıktan çıkarmaları için söyleyiş duygusuna odaklanmaya alışkın olmaları olabilir. Çalışmada bulunması planlanan her şey sonunda keşfedilmiş olsa da, en azından daha fazla incelemeye değer bazı ilginç sonuçlar getirmiş gibi görünüyor.

KAYNAKLAR

- Anderson, Linda. —Simultaneous Interpretation: Contextual and Translational Aspects.‖ In Bridging The Gap: Empirical Research in Simultaneous Interpretation, edited by Barbara Moser-Mercer and Sylvie Lambert, 101-20. Amsterdam: John Benjamins Publishing, 1994.
- Baddeley, Alan. —The Episodic Buffer - A New Component of Working Memory?‖ Trends in Cognitive Sciences 4, no. 11 (November 2000): 417-23. Accessed February 2016.
- Christoffels, Ingrid Katharine. —Cognitive Studies in Simultaneous Interpreting.‖ PhD diss., University of Amsterdam, 2004.
- Christoffels, I. K., De Groot, A. M., & Kroll, J. F. (2006). “Memory and language skills in simultaneous interpreters: The role of expertise and language proficiency”. *Journal of Memory and Language*, 54(3), 324-345.
- Dell, G. S. (1986). “A spreading-activation theory of retrieval in sentence production”. *Psychological review*, 93(3), 283.
- Dell, G. S., & O'Seaghdha, P. G. (1992). “Stages of lexical access in language production”. *Cognition*, 42(1-3), 287-314
- Dillinger, Michael. *Component Processes of Simultaneous Interpreting*. Montreal: McGill University, 1989.

- Diriker, E. (2004). "De-/re-contextualizing conference interpreting: interpreters in the ivory tower?" (Vol. 53). John Benjamins Publishing.
- Eikmeyer, H. J., Schade, U., Kupietz, M., & Laubenstein, U. (1999). "A connectionist view of language production". In *Representations and processes in language production* (pp. 205-236). Deutscher Universitätsverlag, Wiesbaden.
- Jescheniak, J. D. (1999). "Accessing words in speaking: Models, simulations, and data. In *Representations and processes in language production* (pp. 237-257). Deutscher Universitätsverlag, Wiesbaden.
- Jescheniak, J. D., Schriefers, H., & Hantsch, A. (2003). "Utterance format effects phonological priming in the picture-word task: Implications for models of phonological encoding in speech production". *Journal of Experimental Psychology: Human Perception and Performance*, 29(2), 441.
- Kalina, S.(1998) *Strategische Prozesse beim Dolmetschen. Theoretische Grundlagen, empirische Fallstudien, didaktische Konsequenzen*. Tübingen: Gunter Narr.
- Gerver, David. —A Psychological Approach to Simultaneous Interpretation. *Meta* 20, no. 2 (1975): 119-28. Accessed May 20, 2015. <http://id.erudit.org/>.
- Gerver, David. —The Effects of Source Language Presentation Rate on the Performance of Simultaneous Conference Interpreters. *In Interpreting Studies Reader*, edited by Franz Pöchhacker and Miriam Schlesinger. 52-66. London: Routledge, 2002.
- Gile, Daniel. *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. Rev. ed. Amsterdam: John Benjamins Pub., 2009.
- Gile, Daniel. —Testing the Effort Models Tightrope Hypothesis in Simultaneous Interpreting - A Contribution. *Journal of Linguistics*, no. 23 (1999): 153-71.
- Gile, Daniel, Gyde Hansen, Heidrun Gerzymish-Arbogast, and Andrew Chesterman. —How Do Experts Interpret? *In Efforts and Models in Interpreting and Translation Research: A Tribute to Daniel Gile*. Amsterdam: John Benjamins, 2008.
- Isham, William P. —Memory for Sentence Form after Simultaneous Interpretation: Evidence Both for and against Deverbalization. *In Bridging the Gap: Empirical Research in Simultaneous Interpretation*, edited by Barbara MoserMercer and Sylvie Lambert, 191-211. John Benjamins Publishing, 1994.
- Lambert, Sylvie. —Information Processing Among Conference Interpreters: A Test of Depth-of-Processing Analysis. *Meta*, 1988. Accessed June 10, 2015. <http://id.erudit.org>.
- Levelt, Willem J. M. *Speaking: From Intention to Articulation*. Cambridge, Mass: Massachusetts Institute of Technology, 1989.
- Levelt, W. J., Roelofs, A., & Meyer, A. S. (1999). "A theory of lexical access in speech production". *Behavioral and brain sciences*, 22(1), 1-74.
- Liu, Minhua, Diane L. Schallert and Patrick J. Carroll. *Working Memory and Expertise in SI*. 2004. Accessed November 5, 2015. http://www.mii.edu/media/view/36120/original/liu_schallert_carroll_2004_working_memory_and_expertise_in_si.pdf.

- Moser-Mercer, Barbara. —Process Models in Simultaneous Interpretation.‖ In *The Interpreting Studies Reader*, edited by Franz Pöchhacker and Miriam Schlesinger, 148-59. London: Routledge, 2002.
- Moser-Mercer, Barbara, Sylvie Lambert, Valeria Daró, and Sarah Williams. —Skill Components in Simultaneous Interpreting.‖ In *Conference Interpreting: Current Trends in Research. Proceedings of the International Conference on Interpreting: What Do We Know and How?* John Benjamins, 1997. 133-48.
- Padilla, F., Bajo, M. T., & Macizo, P. (1995). “Articulatory suppression in language interpretation: Working memory capacity, dual tasking and word knowledge”. *Bilingualism: Language and Cognition*, 8(3), 207-219.
- Pöchhacker, Franz, and Miriam Shlesinger. *The Interpreting Studies Reader*. London: Routledge, 2002.
- Pöchhacker, Franz. *Introducing Interpreting Studies*. London: Routledge, 2004.
- Schacter, Daniel L. —Implicit Memory: History and Current Status.‖ *Journal of Experimental Psychology* 13, no. 3 (1987): 501-18. Accessed November 2015. <http://www.unt.edu/rss/class/mike/5640/articles/Schacterimplicitmem87.pdf>.
- Setton, R. (1999). *Simultaneous interpretation: A cognitive-pragmatic analysis* (Vol. 28). John Benjamins Publishing.
- Timarová, Šárka. —Working Memory and Simultaneous Interpreting.‖ In *Translation and Its Others. Selected Papers of the CETRA Research Seminar in Translation Studies*. 2007, 1-28. 2008.